

СУЧАСНИЙ СТАН АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У ХХ столітті відбулася активна туристська революція. Справжній вибух туризму у світі спричинили три глобальні чинники: зростання купівельної спроможності, і зокрема дискреційного доходу у сім'ях численного середнього класу; зростання кількості вільного часу завдяки регулюванню з боку соціального законодавства на користь робітників; широке розповсюдження приватного автотранспорту та поява дешевих авіаперевезень.

Туризм поширився на нові, раніше не досяжні райони. Його вплив на життя окремих територій, а іноді й цілих країн став надзвичайно великим. У сучасному світі він став потужною індустрією, величезним комплексом, в якому пов'язані економічна і соціальна сфери.

Активний туризм в Україні розвивається як невід'ємна складова туристичної галузі і спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом залучення до участі у спортивних походах різної складності та змаганнях з техніки спортивного туризму, самодіяльних туристичних подорожах, мандрівних туристичних подорожах активного туризму. Разом з тим, спортивний та самодіяльний активний туризм є невід'ємною складовою вітчизняної туристичної галузі, сприяє розвитку та поширенню активних форм відпочинку, а отже, має ще й рекреаційні, пізнавальні, виховні, економічні та інші функції. Розвиваючись на межі спорту та активного дозвілля в природному середовищі, активний туризм сприяє розвитку внутрішнього туризму шляхом пропаганди відносно дешевого і одночасно ефективного відпочинку, що в умовах невисоких матеріальних доходів значної частини населення країни надає йому соціально-пріоритетного значення для відповідних державних, громадських та комерційних організацій. Однією з таких закономірностей туризму, передумовою його розвитку є наявність середнього класу. За соціологічними опитуваннями значна частина українців вважає себе представниками середнього класу.

Інша закономірність: туризм – ознака заможного суспільства. У системі людських мотиваційних запитів туризм перебуває у сфері розваг, адже є потреби: спочатку – наїстись і одягтись, потім – власне житло і лише після цього – туризм.

Зменшення вартості відпочинку завдяки використанню елементів і засобів спортивного туризму і мінімізації видатків на матеріально-технічну інфраструктуру такого відпочинку по відношенню до вартості відпочинку за традиційними організаційними формами у внутрішньому, зарубіжному та міжнародному туризмі робить його соціально доступним та економічно привабливим для пересічного громадянина і економічно вигідним для організаторів.

Розвиток нових напрямів активного туризму – екстремального, пригодницького, наддалеких вітрильних та інших подорожей, проведення комбінованих за видами туризму (автомобільного, велосипедного, вітрильного, водного, гірського, мотоциклетного, пішохідного, спелеологічного тощо) подорожей з використання наявних природно-рекреаційних, історико-культурних та кадрових ресурсів країни не тільки створює умови для залучення до активних занять туризмом населення України, а й має стимулюючий вплив на розвиток міжнародного та зарубіжного туризму, сприяє загальному розвитку туристичної галузі як високорентабельної галузі економіки України та її входженню до світового туристичного ринку.

Однак, незважаючи на наявні великі потенційні можливості, свою соціальну й економічну значущість, активний туризм в Україні, на жаль, усе ж розвинений недостатньо. Труднощі, з якими зіткнувся в своєму розвитку активний туризм, тісно пов'язані, передусім, із соціально-економічними проблемами розвитку суспільства в останнє десятиріччя ХХ ст., а також із внутрішніми, насамперед, організаційними проблемами в самому туристському русі, що накопичилися у 90-х рр. ХХ ст.

У 80-ті ХХ ст. розвиток активного туризму характеризувався тим, що держава у значній мірі превалювала над цим громадським рухом і практично повністю визначала його основні параметри. Разом з тим, цей період мав і певні недоліки – жорстке керівництво зверху федераціями й клубами з боку Рад по туризму і екскурсіях, обмеження ролі громадськості дорадчими функціями тощо. Але ці недоліки не могли суттєво завадити розвитку активного туризму, оскільки цей розвиток стабільно фінансово підтримувався.

На початку 90-х рр. минулого століття ситуація докорінно змінилася. Держава в особі Рад по туризму та екскурсіях припинила опікуватися проблемами активного туризму, а також, що важливіше, - припинила його фінансову підтримку.

В Україні за часи незалежності спостерігаються постійні реорганізації відомства, що забезпечує державне регулювання туристською діяльністю. Ще за часів СРСР (у грудні 1988 р.) було ліквідовано Головінтурист України і протягом 1989-1993 років органу управління галуззю взагалі не було, бо Асоціація по іноземному туризму (1989-1991) та акціонерна компанія «Укрінтур» (1991-1993), що діяли в цей період, були суто комерційними структурами і не мали важелів державного регулювання.

Розвитком активного туризму самостійно стали займатися громадські організації – федерації спортивного туризму та туристські союзи. На жаль, відсутність фінансової підтримки з боку державних інституцій вкрай негативно відбилася на активному туризмі і в його розвитку розпочався період занепаду. Результат – різке падіння масовості у активному туризмі. Від остаточного занепаду активний туризм був у цей час врятований ентузіастами, що залишилися у федераціях та туристських союзах, які, не маючи фінансування, змогли лише зберегти форпости туристського руху, що дозволило втримати його від

остаточного занепаду. У цей період у багатьох регіонах туристська громадськість почала шукати вихід із скрутного становища через об'єднання громадських та комерційних інтересів.

Тандем фінансів і громадської структури почав давати позитивні результати. Але мізерність фінансових комерційних можливостей і слабкість структури не давали активному туризму можливостей стабільно розвиватися. Реальне ж зростання показників у розвитку активного туризму в регіонах можна було спостерігати лише там, де до громадської структури та комерційних грошей змогли частково залучити ще й державне фінансування.

Тільки з 1993 року почав повноцінно працювати орган центральної виконавчої влади в галузі туризму – Державний комітет України по туризму, вищий інституційний орган системи управління вітчизняною туристською сферою, безпосередньо підпорядкований Кабінету Міністрів України. Завдяки його роботі відбулися певні зрушення щодо упорядкування діяльності в сфері організації туризму. Зокрема, значною мірою виведено з «тіні» діяльність туристських фірм, посилено боротьбу з шахрайством при організації подорожей за кордон, розширено асортимент та якість послуг. Водночас мали місце справедливі нарікання на неналежне виконання чи невиконання взагалі завдань, що були поставлені перед Держкомтуризмом.

Утім, його ліквідацію у 1999 р. та утворення єдиного Державного комітету молодіжної політики, спорту та туризму на базі трьох державних комітетів не можна було розцінювати однозначно схвально. Подальша практика довела хибність такої політики: повністю дотаційні молодіжна та фізкультурно-спортивна сфери відсунули туристичну галузь на третій план. Це відбувалося як на центральному, так і на регіональному рівні. Сумарні показники туристської галузі у 1999-2000 рр. були найгіршими за всі роки незалежності (навіть порівняно з 1998 р., у якому туристська галузь зазнала значних втрат від фінансової кризи). І це зайвий раз свідчить про те, що істотне зростання матеріальної та соціокультурної віддачі від туризму можливе лише у тому разі, коли існує уповноважений урядовий орган, який займається виключно спеціалізованими питаннями розвитку туристської сфери. Наслідком усвідомлення проблем, що виникли в українській туристській галузі, стала реорганізація у листопаді 2001 року цього комітету і створення Державного департаменту туризму. І нарешті, у квітні 2002 року Указом Президента України була створена Державна туристична адміністрація України. За короткий час її існування було чимало зроблено.

Ця подія засвідчила активізацію політики держави щодо підтримки розвитку туризму, створення нових механізмів просування якісного національного туристського продукту. У 2002 році прийнято Державну програму розвитку туризму на 2002-2010 роки, основною метою якої є посилення позицій України на міжнародному туристському ринку, привернення уваги світової спільноти до українського туристського продукту, залучення більшої кількості як іноземних, так і внутрішніх туристів до подорожей нашою країною, збільшення надходжень до державного бюджету. На основі цього програмного документа прийнято і ряд регіональних програм розвитку окремих туристичних центрів.

Аналіз стану активного туризму в Україні наприкінці 90-х рр. минулого століття свідчить про те, що для стабілізації ситуації та подальшого його розвитку необхідна була консолідація зусиль туристської громадськості країни у створенні потужної громадської організації як авангарду туристського руху.

Враховуючи існуючі реалії, з метою покращення ситуації туристсько-спортивна громадськість у вересні 2000 року на Установчому з'їзді у Вінниці створила всеукраїнську громадську організацію – Федерацію спортивного туризму України, завданням якої було визначено всебічне сприяння підвищенню статусу активного туризму, а також вітчизняної туристичної галузі. Діяльність Федерації мала служити всебічному гармонійному розвитку особи, зміцненню здоров'я населення, культурному і духовному розвитку громадян України. Було розроблено та затверджено Програму діяльності Федерації активного туризму України на 2001-2005 рр. Програма стала стрижнем усієї діяльності Федерації. Нині в осередках Федерації найбільше комісій з пішохідного туризму – 22, далі йдуть комісії з гірського та водного туризму – по 19, велосипедного – 15, спелеологічного – 14, лижного – 12, вітрильного – 4.

Окрім того, за перші два роки діяльності Федерації значно зросла кількість всеукраїнських та регіональних змагань зі спортивного туризму. Слід зазначити, що в останні роки активному туризму як ефективному засобу залучення населення до здорового способу життя стало приділятися значно більше уваги з боку органів державної влади.

Таким чином, можна констатувати, що за 2001-2003 рр. активний туризм не тільки вийшов із кризової фази у своєму розвитку, а й став визнаним і в регіонах, і взагалі в Україні видом відпочинку.

За 2003-2005 роки прийняті зміни у національному законодавстві щодо регулювання діяльності туристських підприємств та організацій, готельного бізнесу, інвестиційної діяльності. Зокрема, у жовтні 2004 року за рекомендацією Європейської туристської комісії прийнято рішення щодо залучення іноземних інвестицій у розвиток готельної індустрії України, зокрема, на встановлення гірськолижного витягу у Карпатському регіоні. Скасовано дискримінаційний готельний збір, надано можливість для інвестування шляхом концесійної діяльності при будівництві та експлуатації туристських об'єктів, встановлення рівних цін на послуги, що надаються як українцям, так і іноземцям.

Активний розвиток туризму актуалізував проблему підготовки туристичних кадрів. Як відомо, спочатку це були дворічні курси. Але сама дійсність змусила піднести освіту фахівців на вищий рівень. Міністерством освіти і науки України разом з Держтурадміністрацією України та Асоціацією навчальних закладів України туристичного і готельного профілю вперше в Україні було ініційовано і введено окремий напрям підготовки фахівців – «Туризм» та розроблений і зареєстрований у Мін'юсті галузевий стандарт вищої освіти за цим напрямом. Відтепер запроваджено підготовку за трьома спеціальностями, до Класифікатора професій введена 31 професійна група для галузі туризму і готельного господарства, чого раніше не було.

Сьогодні в Україні майже кожен ВНЗ готує таких спеціалістів. Але тільки близько 10 % реалізують себе в туристській сфері. За такого відбору туризм не повинен мати жодних проблем – дуже перспективна й неосвоєна галузь, необмежений лекторат (Мюре: кожна людина – потенційний турист), підвищений попит на туристичні подорожі тощо. Але практика доводить, все ж таки у туристській галузі України існує багато проблем, і серед них такі, які найдосвідченіші практики та затяті ентузіасти поки що не в змозі розв'язати.

Зараз підготовкою кадрів для туризму і готельного господарства в Україні займається близько 130 навчальних закладів.

Дуже повільно розвивається галузева наука. І це в той час, коли за кордоном регулярно проходять наукові конференції з питань туризмології. Проблем, які потребують вирішення, чимало. Питання про види туризму й досі залишається досить невирішеним; існують багато його трактовок, часто досить різних.

Позитивним явищем є реорганізація у квітні 2005 року, коли утворено Міністерство культури і туризму, на яке покладено завдання з реалізації державної політики в сфері туризму.

З огляду на вищезазначене, потрібно, щоб новий орган виконавчої влади в галузі туризму був сильною внутрішньою структурою в системі міністерства, який би з боку держави справляв вагомий вплив на регулювання цієї індустрії. Для цього він повинен мати окремий бюджет у структурі Міністерства культури і туризму, відповідні повноваження, власну колегію, до складу якої ввійдуть справжні професіонали.

Слід зазначити, що саме туризм в Україні відіграв свою роль, хоча і не повною мірою, у стабілізації української економіки. Починаючи з 2001 року основні показники галузі стрімко зростають. Так, протягом останніх років щорічний приріст кількості туристів, які відвідали Україну, становив 15-20 відсотків. У цей же період обсяг споживання туристських послуг з року в рік збільшувався і у 2004 році досяг майже 35 млрд грн..

Сьогодні на постійній основі в Україні у галузі туризму працюють понад 200 тис. осіб і близько 1 млн осіб сезонно, що свідчить про нагальну необхідність збільшення кількості робочих місць у цій сфері. Для порівняння: в індустрії туризму у Німеччині зайнято 2,3 млн осіб (10% загальної зайнятості), що еквівалентно кількості робочих місць у машинобудуванні, металургійній галузі та торгівлі; в Іспанії – 1,4 млн осіб (9,1 % загальної зайнятості).

Розбудова туризму в Україні – це клопітка робота, яку можна успішно здійснювати тільки спільними зусиллями міністерств і відомств, що причетні до цієї індустрії. Як підкреслюється у Гаазькій декларації по туризму (1989 р.), потрібно, щоб « туризм складав частину комплексного плану розвитку країни поряд з іншими пріоритетними секторами: сільським господарством, промисловістю, охороною здоров'я, соціальним забезпеченням, освітою і т. ін. ».

Тому вважаємо за доцільне, щоб Кабінет Міністрів України консолідував зусилля міністерств і відомств, їхні фінансові та матеріально-технічні можливості зі створення інфраструктури туризму, а Верховна Рада України забезпечила законодавчу базу.

Без сумнівів, перед новим органом виконавчої влади в галузі туризму стоять гострі проблемні питання, які спільно з іншими відомствами треба наполегливо й професійно вирішувати в уряді.

Серед них:

1. невизначеність з перспективами розбудови курортної сфери на державному рівні. Відсутність генеральних планів забудови у більшості курортних та рекреаційних територій значно ускладнює роботу з потенційними інвесторами. Вочевидь, потрібно розробити Державну програму розвитку курортів;

2. відпрацювати механізм створення сприятливих умов для залучення інвестицій, спрямованих насамперед на будівництво нових та реконструкцію діючих об'єктів туристської та курортно-рекреаційної сфер, сприяти спрощенню процедури узгодження інвестиційних проектів;

3. прийняти комплексне рішення відносно виділення земельних ділянок під будівництво готелів та інших об'єктів туристичної інфраструктури;

4. реалізувати комплекс заходів для розвитку масового внутрішнього туризму, насамперед соціального туризму, як чинника підвищення якості життя громадян України;

5. розбудувати туристську інфраструктуру за напрямками національної мережі міжнародних транспортних коридорів та систему безпеки туристів;

6. розширювати діяльність в Україні міжнародних готельних мереж, підтримувати ділові ініціативи, спрямовані на створення у країні готельних мереж економ-класу;

7. сприяти розвитку дитячого, молодіжного, сільського туризму в Україні;

8. задіяти та ефективно й раціонально використовувати пам'ятки культурної спадщини для розвитку туризму.

Отже, розвиток туристичної справи в Україні потребує підтримки, узгодженого розвитку в межах усієї індустрії туризму країни. Активний туризм є одним з пріоритетних напрямків розвитку внутрішнього та іноземного туризму в Україні, одним з найбільш сталих видів туристичних ринків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18 листопада 2003 р. № 1282 - IV.
2. Наказ Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту «Про стимулювання розвитку спортивного туризму» від 1 серпня 2003 р. № 1986 // Спортивний туризм: Інформаційно-методичний збірник.-№7.-К., 2003.-с.5.

3. Формування здорового способу життя української молоді: стан, проблеми та перспективи: Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2002 р.) – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003.
4. Александрова А.Ю. География международного туризма // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2004.- № 25-28, липень.-С. 48-54.
5. Борисов К.Г. Международный туризм и право. – М.: НИМП, 1999.-234с.
6. Врублевська О.О., Г.П. Катеруша. Прикладна кліматологія. Конспект лекцій. - Дніпропетровськ: «Економіка», 2005. -131 с.

Ковтун П.

Науковий керівник – асист. Дударчук К.Д.

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ ПОХОДІВ

Спортивно-оздоровчий туризм є однією із складових частин програми фізичного виховання в школі, вузах та інших навчальних закладах.

Основна мета походів юних туристів-краєзнавців полягає у вивченні, дослідженні рідного краю, формуванні високих моральних якостей громадянина України, вихованні дбайливого ставлення до рідної природи. Завдання походів можуть бути навчальні, пізнавальні, краєзнавчі, спортивні та оздоровчі. У походах можна виконувати завдання, отримані від наукових установ, музеїв тощо Під час подорожі можливе знайомство з архітектурними пам'ятками, стародавніми фортецями, курганами, обелісками, дослідження життя тваринного та рослинного світу. Відповідно до завдань походу можливий збір колекцій мінералів, комах, гербаріїв, складання плану місцевості, тощо. Похід може мати і спортивну мету: виконання певного спортивного розряду, сходження до вершин, складання докладного опису району мандрівки, топоніміки. Головне – визначити мету свого походу.

У багатоденних походах необхідно вміти орієнтуватися на місцевості, обирати шлях руху за визначеним маршрутом, організувати ночівлю, а для цього необхідно вміти вибрати зручне, безпечне місце, встановити намети так, щоб було сухо навіть у дощову погоду, влаштувати захист від вітру, добути чисту воду, дрова, у будь-яку погоду розкласти та підтримувати багаття і користуватися ним для приготування їжі, просушування одягу та взуття. Учасники таких походів повинні вміти володіти технікою пересування, у тому або іншому виді туризму, долати природні перешкоди, надавати, у разі потреби, долікарняну допомогу потерпілому [3].

У туризмі, як і будь-якій діяльності, існує нормативно-правова база, яку потрібно виконувати – «Про внесення змін до Правил проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України», затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 24.03.2006 р., №237 [1].

Правила визначають, який досвід повинен мати керівник і учасники планового (заявленого) походу для забезпечення їх безпеки, а у цілому і успіх запланованої подорожі. Досвід з організації дитячо-юнацького туризму, керівник може отримати в постійно діючій школі підготовки туристських кадрів. Такі школи організовані в регіональних центрах дитячого туризму більшості областей України.

Для проведення ступеневих походів керівник туристської групи (не пізніше, ніж за 10 діб до початку подорожі) обов'язково повинен отримати позитивний висновок від туристської маршрутно-кваліфікаційної комісії навчальних закладів освіти (далі МКК освіти), яка має відповідні повноваження щодо можливості здійснення подорожі [1].

Маршрутні документи необхідні в поході. Основним документом на проведення ступеневих походів є маршрутний лист встановленого зразку. Такий бланк видає МКК освіти обласної станції юних туристів. Маршрутний лист керівник групи заповнює у двох примірниках, підписує директор (або його заступник) навчального закладу, що проводить цей похід. Документи затверджуються печаткою навчального закладу. У разі прийняття позитивного рішення про проведення туристської подорожі адміністрація навчального закладу, або іншої освітньої установи, видає наказ про проведення туристської подорожі, заключає угоду на страхування учасників подорожі від нещасного випадку із страховими компаніями, що мають право на здійснення такого виду діяльності.

Правильний підбір групи – одна з основних умов вдалого і безаварійного походу. Бажано, щоб члени групи мали приблизно однаковий вік, фізичну підготовку, знання і туристські навички, а також психологічну сумісність. Тому, готуючись до походу, учасники мають чітко розподілені між собою обов'язки: комісар та стажер, фактично виконують функції керівника і заступника керівника туристської групи; для менш досвідчених учасників можна рекомендувати такий розподіл обов'язків (відповідальний за спорядження, відповідальний за харчування (завгосп), скарбник, санінструктор, фотограф, відповідальний за вогнище, ремонт спорядження, ведення щоденника).

Вибір району і маршруту походу - справа творча, вона пов'язана з метою походу, з його завданнями (навчальними, спортивними, пізнавальними, краєзнавчими, оздоровчими), з фінансовими можливостями, з рівнем підготовленості учасників походу. Розробка маршруту – це визначення пунктів, через які прохідтимуть учасники походу, місця для привалів, ночівель, а також основні екскурсійні об'єкти. Щоб визначити маршрут, його довжину в кілометрах та дати характеристики шляху, треба мати відповідний картографічний матеріал, літературу, звіти груп, що пройшли даним маршрутом. Ця інформація допоможе